

УДК 567

Росва О.С.

асистент кафедри обліку та аудиту

Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

АНАЛІЗ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ УСТАНОВ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено форми ведення обліку страхових компаній, специфіку та структуру звітності страхових організацій. Важливою складовою діяльності страхових установ залишається бухгалтерський облік з використанням рахунків, розроблених спеціально для страхових компаній. Правильна організація процесу складання бухгалтерської звітності є важливою умовою достовірності відображення результатів діяльності страхової установи. За результатами дослідження уточнено класифікацію рахунків для обліку страхових операцій, які здійснюються спеціалізованими фінансовими організаціями, відповідно до нормативних документів. Встановлено, що страхові компанії повинні публікувати фінансову звітність з підтвердженням аудитором її достовірності. Застосування міжнародних стандартів під час складання фінансової звітності для українських страхових компаній є передумовою успішного перетворення системи бухгалтерського обліку відповідно до реалій нашого часу.

Ключові слова: автоматизація обліку, витрати, доходи, організація обліку, облік страхових операцій, звітність, страхова компанія, форми ведення обліку.

АННОТАЦІЯ

В статье исследованы формы ведения учета страховых компаний, специфика и структура отчетности страховых организаций. Важной составляющей деятельности страховых учреждений остается бухгалтерский учет с использованием счетов, разработанных специально для страховых компаний. Правильная организация процесса составления бухгалтерской отчетности является важным условием достоверности отображения результатов деятельности страхового учреждения. По результатам исследования уточнена классификация счетов для учета страховых операций, которые осуществляются специализированными финансовыми организациями, в соответствии с нормативными документами. Установлено, что страховые компании должны публиковать финансовую отчетность с подтверждением аудитором ее достоверности. Применение международных стандартов при составлении финансовой отчетности для украинских страховых компаний является предпосылкой успешного преобразования системы бухгалтерского учета в соответствии с реалиями нашего времени.

Ключевые слова: автоматизация учета, расходы, доходы, организация учета, учет страховых операций, отчетность, страховая компания, формы ведения учета.

ANNOTATION

The article investigates the forms of accounting of insurance companies, the specifics and structure of insurance companies' reporting. An important component of the activities of insurance companies remains accounting with the use of accounts designed specifically for insurance companies. Proper organization of the process of preparing financial statements is an important condition for the reliability of the performance of the insurance company. The article clarifies the classification of accounts for accounting of insurance operations carried out by specialized financial organizations, in accordance with regulatory documents. Insurance companies must publish financial statements with the auditor's confirmation of its reliability. The application of international standards in preparing financial statements for Ukrainian insurance companies is a prerequisite for a successful transformation of the accounting system into the realities of our time.

Key words: automation of accounting, expenses, income, organization of accounting, accounting of insurance operations, reporting, insurance company, forms of accounting.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті бухгалтерська звітність суб'єктів господарювання стала поширеним інструментом збору та передачі даних щодо їх діяльності. Ведення бухгалтерської звітності страховими організаціями є комплексом дій та заходів, що містить заповнення облікових реєстрів, первинних носіїв облікових даних та безпосередньо облікову політику. За звітний період страховик повинен сформулювати перелік показників, які б віддзеркалювали результативність діяльності компанії за вибраний відрізок часу у вигляді звіту. Отже, від ступеня організації облікового процесу та складання звітності страхової установи залежить безпосередньо якість обліку результатів її діяльності. З огляду на вищезазначене постає багато питань організації обліку у страхових компаніях, які набувають великого практичного значення та потребують вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом характерних ознак організації звітності та обліку в страхових компаніях займалися такі науковці, як Т.В. Греджева [1], В.П. Левченко [3], Л.І. Чернишова [11]. Однак під впливом постійних змін чинного законодавства виникають нові дискусійні питання, що й обумовлює актуальність дослідження інституційного базису щодо організації обліку та складання звітності страховиків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нормативно-правове регулювання ведення обліку та складання звітності страховими компаніями досліджувалось дотичним чином. Визначено суттєвий вплив мінливого чинного законодавства на проблематику вибору форм ведення обліку та відображення його даних у фінансовій звітності, що й обумовлює актуальність інституційного базису дослідження регулювання обліку діяльності страхових установ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та аналіз національних стандартів бухгалтерського обліку, законів України та нормативних актів щодо організації обліку, складання бухгалтерської та податкової звітності у страхових установах України, а також їх впливу на якість та достовірність відображення результатів діяльності страхових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка страхової діяльності вимагає дотримання певних правил відображення здійснених операцій. Слід зауважити, що бухгалтерський

облік страхових установ регламентовано нормативними документами, що регулюють ведення обліку підприємств та організацій, які здійснюють свою діяльність на території України, а саме Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [7], Планом рахунків, Інструкцією до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій [2] та Податковим кодексом України [4].

Відповідно до ст. 8 п. 5 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» «форма бухгалтерського обліку та звітності досліджується як комплекс реєстрів обліку, порядку проведення реєстрації та підбиття отриманої інформації в них з додержанням загальноприйнятих правил, регламентованих законодавчо, та вибирається компанією самостійно зі зваженням на специфіку діяльності і механізми обробки даних» [7].

Чинними нормативними актами, що діють у межах України, страховим компаніям дозволено самостійно вибирати форму ведення обліку, але з обов'язковим додержанням засад бухгалтерського обліку держави. Форма ведення обліку та складання звітності страхових компаній вибирається з урахуванням особливостей (специфіки) діяльності, наявного складу працівників, технології збирання та оброблення даних щодо здійснюваних операцій.

Оперативність отримання інформації має вирішальний вплив на ефективність прийняття управлінських рішень, адже від них залежить рівень отримання прибутку організації.

В умовах інтеграційних процесів обліку, що відбуваються в Україні, уніфікація форм бухгалтерської та управлінської звітності має вирішальне значення для створення умов управління підприємством. Отже, автоматизація обліку є невід'ємною умовою успішного пере-

ходу до розроблення та впровадження універсальних форм бухгалтерської та управлінської звітності.

Страхові компанії найчастіше застосовують журнально-ордерну форму з використанням спеціальних комп'ютерних програм оброблення облікової інформації.

Застосування бухгалтерських спеціалізованих програм для ведення обліку та заповнення звітності значно спрощує обліковий процес. Застосування цих програм має низку переваг та можливостей (рис. 2).

Організацію облікового процесу у страхових компаніях здійснюють відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [7].

Відповідно до ст. 8 п. 4 Закону передбачено «введення до штату організації посади головного бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером, використання послуг спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; введення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою» [7].

Під час організування обліку страхової діяльності, крім дотримання законодавчих документів щодо ведення обліку, страховим організаціям слід враховувати вимоги Закону України «Про страхування» стосовно відповідності персоналу.

Згідно зі ст. 38 Закону України «Про страхування» керівник виконавчого підрозділу страховика повинен бути дієздатною фізичною особою й мати вищу юридичну або економічну освіту [10].

Щодо вибору та призначення претендентів на посаду бухгалтера чи головного бухгалтера керівнику страхової компанії слід дотримуватись таких критеріїв відбору (табл. 1).

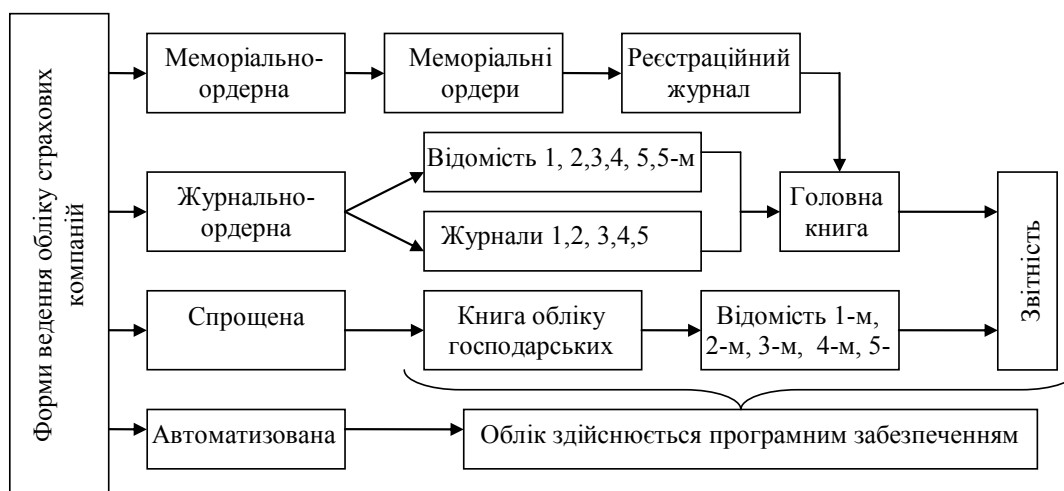

Рис. 1. Форми ведення обліку у страхових компаніях

Джерело: складено автором на основі джерел [6; 9]

Врахування цих вимог під час укомплектування штату працівників бухгалтерської служби забезпечить дотримання основних вимог ведення обліку та складання звітності, а саме достовірності та неупередженості інформації. Основним етапом організаційного етапу бухгалтерського обліку є створення та прийняття облікової політики.

Облікова політика страхових організацій створюється з дотримання вимог чинного законодавства, врахуванням специфіки діяльності та організаційної структури управління компанії. Досвід розвинених країн світу стосовно організації обліку та звітності у страхових установах дає змогу виокремити елементи облікової політики щодо об'єктів обліку страховика.

Крім основних об'єктів, притаманних підприємствам усіх галузей, необоротних та оборотних активів, доходи та витрати страхових установ потребують деталізації щодо їх визнання, нарахування та відображення у звітних формах.

В контексті вищезазначеного в обліковій політиці мають бути зазначені такі елементи (рис. 3).

До Положення про облікову політику страхових установ законодавством України застосовуються такі вимоги: «Положення про облікову політику страхової установи схвалюється керівником до початку нового звітного періоду; Положення регламентує правила обліку окремих операцій та специфіку організації і ведення облікової звітності; редагування цього

Положення протягом звітного періоду не дозволяються» [7].

Первинний облік страхових операцій потребує документального оформлення. Первинні документи, що відображають операції зі страхування, наведено в табл. 2.

Дані первинних документів відображаються на рахунках бухгалтерського обліку. У галузі страхування застосовується перелік рахунків, які іншими галузями не використовуються. Перелік цих рахунків регламентується Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та установ [2]. Отже, лише страхові установи можуть використовувати такі рахунки, як 705 «Перестраховання», 904 «Страхові виплати», 76 «Страхові платежі», 49 «Страхові резерви». Специфіку відображення страхових операцій на рахунках бухгалтерського обліку згрупуємо в табл. 3.

Також МФУ створює документи, що зазначають принципи створення та розміщення запасів страхової компанії основних засобів, нематеріальних активів, правила складання та подання фінансової звітності. Податкова звітність регламентується Законами України та нормативними актами ДПІ України.

У ст. 33 Закону України «Про страхування» зазначено, що страхові установи зобов'язані кожного кварталу здавати фінансову звітність, затверджену керівником страхової компанії [10].

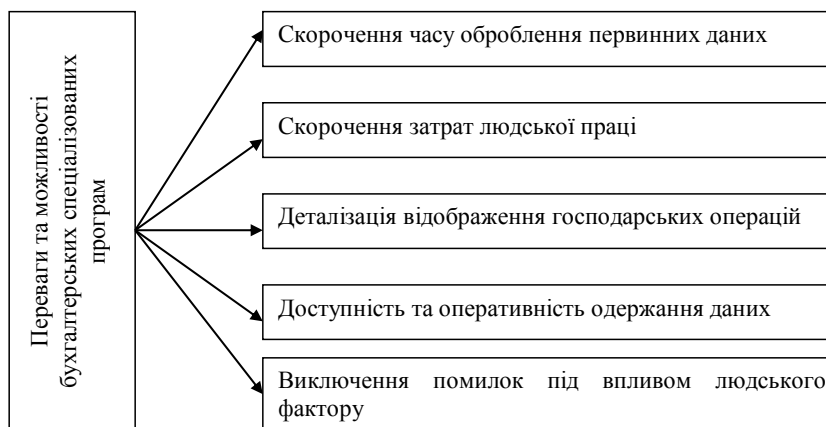

Рис. 2. Переваги та можливості комп'ютеризації обліку

Джерело: складено автором

Таблиця 1

Основні критерії відбору працівників бухгалтерії страхової компанії

Ознака	Відповідність
Освіта	Вища
Кваліфікація	Спеціаліст, магістр, бакалавр
Стаж роботи у фінансовій діяльності	Не менше двох років
Підвищення кваліфікації	Сертифікат підвищення кваліфікації головних бухгалтерів за програмою не менше 72 год.
Судимість	Відсутність непогашеної судимості за злочини в господарській або службовій діяльності

Джерело: складено автором відповідно до вимог джерела [9]

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про страхування» страхові установи повинні публікувати річний баланс, а достовірність опублікованої інформації має бути підтверджена аудитором [10].

Установи, що здійснюють страхову діяльність, окрім «звичайної» звітності, складають звітність, притаманну лише їх специфіці діяльності (рис. 4).

Таку «особливу» звітність страхові компанії здають у письмовій та електронній формах до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг протягом 25 робочих днів.

Ще однією особливістю страхових компаній є те, що страховик не є платником податку на

додану вартість, тому до звітних форм страхових установ не включають декларацію з ПДВ. Податкову звітність страхові компанії заповнюють відповідно до національних нормативних документів, а фінансову звітність – з дотриманням вимог МСФЗ або за Н(С)БО.

На нашу думку, такий підхід до складання звітності свідчить про позитивний вплив інтеграційних процесів, що відбуваються в обліку та звітності, адже однією з основних вимог до фінансової звітності підприємств різних країн світу є порівнянність показників.

Висновки. Отже, опис специфічних характеристик ведення обліку у страхових компаніях України дав можливість виокремити такі осо-

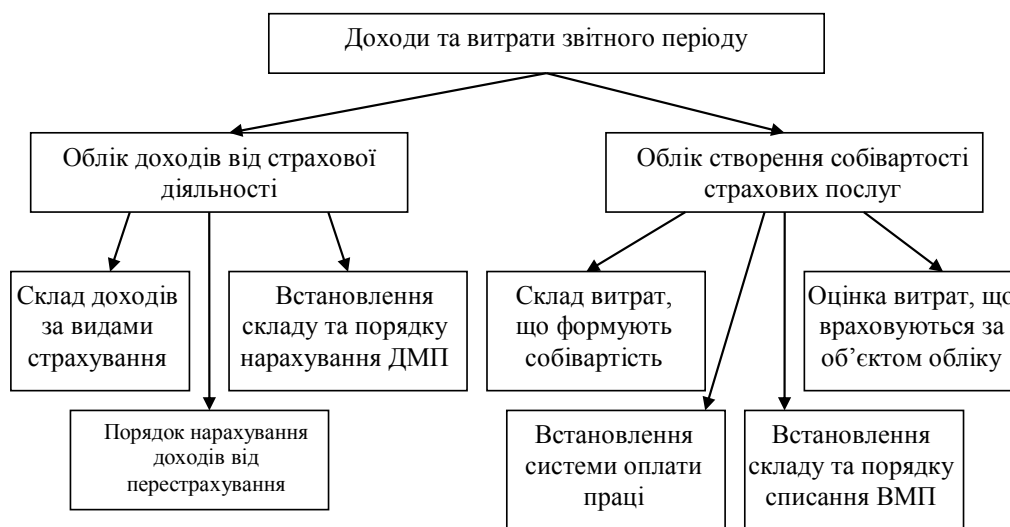

Рис. 3. Елементи облікової політики щодо обліку доходів та витрат страхової діяльності

Джерело: складено автором на основі джерела [4]

Таблиця 2

Первинні документи з обліку страхових операцій та їх застосування

Вид документа	Застосування
Акт на виплату страхової компенсації	Документ, що засвідчує виплату, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування та страхування відповідальності за настання страхового випадку.
Договір (угода) страхування	Письмова угода між страхувальником та страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (надати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.
Звіт страхового агента	Періодичний звіт щодо сум страхових премій, які повинні бути сплачені страховику відповідно до умов чинної між ними агентської угоди.
Розрахунок резервів збитків за видами страхування	Методика встановлює порядок формування резервів за договорами страхування, співстрахування та перестрахування з видів страхування.
Звіт про реалізацію полюсів	Звіт про суми за укладеними договорами страхування.
Ковер-нота	Документ, що видається страховим агентом як підтвердження того, що договір за його дорученням укладено, а також містить перелік страховиків за цим договором.

Джерело: складено на основі джерела [10]

Таблиця 3

Відображення операцій зі страхування на рахунках бухгалтерського обліку

Код, назва рахунку	Призначення рахунку	Кореспондуючий рахунок	Зміст страхової операції
491 «Технічні резерви», 493 «Частка перестраховиків у технічних резервах», 495 «Результат зміни технічних резервів».	Субрахунки узагальнюють інформацію про стан та рух коштів резервів незароблених премій та інших технічних резервів.	Кредит субрахунку 719 «Інші доходи від операційної діяльності».	Відображено дохід від страхових платежів, частки перестраховиків та зміни частки перестраховиків.
		Дебет субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності».	Відображено витрати від страхових платежів, частки перестраховиків та зміни частки перестраховиків.
492 «Резерви із страхування життя», 494 «Частка перестраховиків у резервах із страхування життя», 496 «Результат зміни резервів із страхування життя».	Субрахунки узагальнюють інформацію про стан та рух коштів резервів довгострокових зобов'язань (математичних резервів) і резервів належних виплат страхових сум.	Кредит субрахунку 719 «Інші доходи від операційної діяльності».	Відображено витрати позитивного результату зміни резервів довгострокових зобов'язань та частки перестраховиків.
		Дебет субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності».	Відображено витрати від зміни резервів довгострокових зобов'язань та частки перестраховиків.
Кредит рахунку 703 «Дохід від реалізації робіт, послуг».	Субрахунок узагальнює інформацію про суми надходжень за договорами комісії, агентськими та іншими аналогічними договорами на користь комітентів, принципалів.	Дебет 311 «Рахунки у банку у національній валюті».	Відображено суму отриманих страхових платежів від страховальників-громадян.
705 «Перестраховання»	Субрахунок узагальнює інформацію про суми, які отримуються підприємством на користь комітента, принципала; повернуті перестраховиками частки страхових платежів (страхових внесків, премій).	Кредит 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ».	Відображено належні перестраховику частки страхових платежів з набуттям чинності договором перестраховання.
76 «Страхові платежі»	Рахунок узагальнює інформацію про суми страхових платежів за видами страхування.	Дебет рахунку 36 «Розрахунки з учасниками ПФГ».	Відображено нарахування страховій компанії платежів за договором страхування.
		Кредит рахунку 703 «Дохід від реалізації робіт, послуг».	Відображено обсяг отриманої валової страхової премії (від страхового агента) в порядку закриття на рахунки з обліку доходів.
904 «Страхові виплати»	Рахунок узагальнює інформацію про суми страхових виплат за видами страхування.	Кредит рахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».	Нарахована сума страхової виплати.
		Дебет рахунку 791 «Фінансовий результат від основної діяльності».	Здійснена страхова виплата, списана на фінансові результати.

Джерело: складено автором на основі джерела [5]

бливості ведення облікової звітності у страховій сфері:

– важливою складовою діяльності страхових установ залишається ведення обліку з використанням рахунків, які призначені саме для відображення операцій зі страхування (49 «Страхові резерви», 705 «Перестраховання», 76 «Страхові платежі», 904 «Страхові виплати»);

– страхові компанії не є платниками податку на додану вартість;

– страхові компанії, крім загальноприйнятих, складають специфічні форми звітності,

зокрема Звіт про страхові платежі та виплати за структурними підрозділами суб'єкта господарювання, Декларацію про доходи страхової установи;

– страхові компанії повинні публікувати фінансову звітність з підтвердженням аудитора її правдивості;

– застосування Міжнародних стандартів під час складання фінансової звітності для українських страхових компаній є обов'язковою умовою успішної трансформації облікової системи до реалій сучасності.

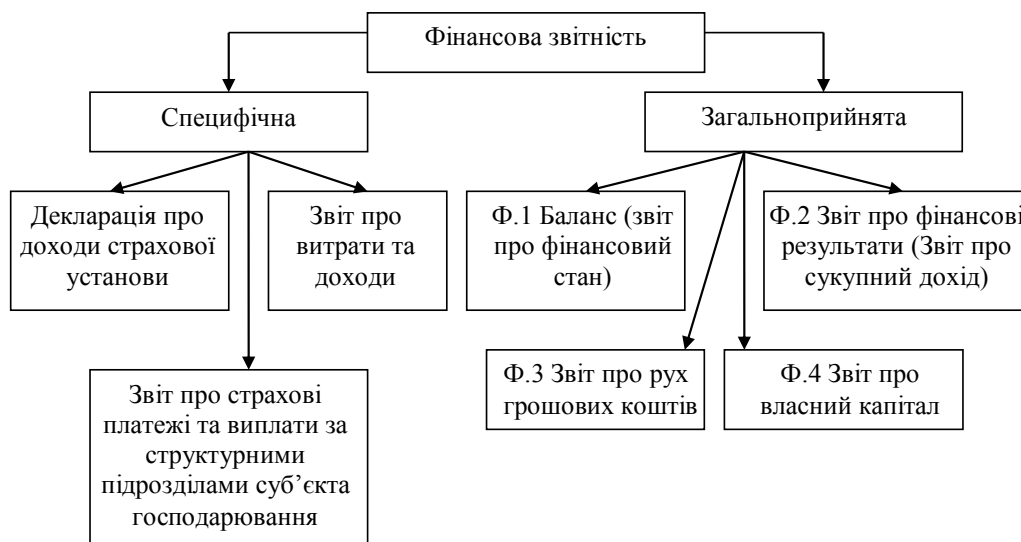

Рис. 4. Форми звітності страхових установ

Джерело: складено автором на основі джерела [5]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Греджева Т.В. Особливості обліку страхової діяльності. Облік і аудит. 2011. № 8. С. 45–49.
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
3. Левченко В.П. Сучасний стан, проблеми та перспективи запровадження МСФЗ у небанківських фінансових установах. URL: <http://www.dfp.gov.ua/1081.html>.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://buhgalter911.com/normativna-baza/nalogovi-kodeks>.
5. Податки та бухгалтерський облік. 2016. № 74. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/september/issue-74/article-21366.html>.
6. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів від 24 травня 1995 року № 88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>.
7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
8. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів від 28 березня 2016 року № 394. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-18>.
9. Про затвердження Методики формування страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17 грудня 2004 року № 3104. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0019-05>.
10. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

11. Черникова Л.И., Чернышов Д.Ю. Международные стандарты финансовой отчетности для страховых компаний как инструмент регулирования их деятельности. URL: <http://gaap.ru/articles/49128>.

REFERENCES:

1. Hredzheva T.V. (2011). Osoblyvosti obliku strakhovoi diialnosti [Peculiarities of accounting of insurance activity]. Oblik i audyt, no 8, pp. 45–49 [in Ukrainian].
2. Ministerstvo finansiv Ukrainy (1999), "Instruction on the application of the Plan of Accounts of Accounting for Assets, Capital, Commitments and Business Operations of Enterprises and Organizations", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> [in Ukrainian].
3. Levchenko V.P. Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy zaprovadzhennia MSFZ u nebankivskykh finansovykh ustanovakh [Current Situation, Issues and Prospects for the Implementation of IFRS in Non-Bank Financial Institutions]. Available at: <http://www.dfp.gov.ua/1081.html> [in Ukrainian].
4. The Verkhovna Rada Ukrainy (1996), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
5. Sait zhurnalu "Podatky ta bukhgalterskyi oblik" (2016), [Site of the magazine "Taxes and Accounting"]. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/september/issue-74/article-21366.html> [in Ukrainian].
6. Ministerstvo finansiv Ukrainy (1995), "Regulations on the approval of the Methodology for the formation of insurance reserves by type of insurance, other than life insurance", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> [in Ukrainian].
7. The Verkhovna Rada Ukrainy (1999), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19> [in Ukrainian].
8. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2016), Order "On Amending Certain Legislative Acts of the Ministry of Finance of Ukraine on Accounting", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-18> [in Ukrainian].
9. Derzhavna komisiiia z rehulivannia rynkiv finansovykh posluh Ukrainy (2004), Order "On Approval of the Methodology for the

- Formation of Insurance Reserves by Type of Insurance other than Life Insurance”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0019-05> [in Ukrainian].
10. The Verkhovna Rada Ukrainy (1996), The Law of Ukraine “About insurance”, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
11. Chernykova L.Y., Chernyshov D.Yu. Mezhdunarodnye standarty finansovoi otchetnosti dlia strakhovykh kompani kak ynstrument rehulyrovaniya ykh deiatelnosti [International Financial Reporting Standards for Insurance Companies as an Instrument for Regulating their Activities]. Available at: <http://gaap.ru/articles/49128> [in Russian].

Roieva O.S.

*Assistant Lecturer at Department of Accounting and Audit,
Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine*

ANALYSIS OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF ACTIVITIES OF INSURANCE INSTITUTIONS

The article investigates the forms of accounting of insurance companies, the specifics and structure of insurance companies' reporting. An important component of activities of insurance companies remains accounting with the use of accounts designed specifically for insurance companies. Proper organization of the process of preparing financial statements is an important condition for the reliability of the performance of the insurance company. The purpose of this article is to research and analyse the National Accounting Standards, Laws of Ukraine and regulations on the organization of accounting and compilation of accounting and tax reporting in insurance institutions of Ukraine, as well as their impact on the quality and reliability of the presentation of the results of the activities of insurance companies. During the study, methods of analysis and synthesis were used in the study of forms of accounting, to identify the impact of the specific functioning of financial institutions providing insurance services; the method of induction and deduction to study the process of reporting by insurance companies, as well as the method of scientific abstraction. According to the results of the study, the form of accounting of insurance companies has been clarified, and the specifics and structure of insurance organizations' reporting have been specified, classification of accounts for an accounting of insurance operations carried out by specialized financial institutions in accordance with regulatory acts has been specified. An important component of the activities of financial institutions remains accounting with the use of accounts, designed specifically for insurance companies. Correct organization of accounting reporting is an important condition for the beginning of the activity of an insurance organization. Insurance companies must publish financial statements with the auditor's confirmation of its truthfulness. The application of international standards, with financial statements, for Ukrainian insurance companies, is a prerequisite for a successful transformation of the accounting system into the realities of our time.